

СКАЗАНИЕ

О ВОЙНѢ КОЗАЦКОЙ ЗЪ ПОЛЯКАМИ,

ЧРЕЗЪ

ЗЪ НОВІЯ ВОГДАНА

ХМЕЛНИЦКОГО,

ГЕТМАНА ВОЙСКЪ ЗАПОРОЖСКИХЪ, ВЪ ОСМИ ЛѢТЕХЪ ТОЧИВШОЙСЯ; А ДО ДВАНАДЦАТИ ЛѢТЬ У ПОЛЯКОВЪ ЗЪ ИНШИМИ ПАНСТВАМИ ПРОВЛЕКШОЙСЯ. ЯКОЮ ОНЪ ХМЕЛНИЦКІЙ, ПРИ ВСЕСИЛНОЙ ПОМОЩИ БОЖЕСТВЕННОЙ, ЗЪ КОЗАКАМИ И ТАТАРМИ ОТЪ ТЯЖКОГО ИГА ЛЯДСКОГО ВИБИЛСЯ, И ПОДЪ ВИСОКОДЕРЖАВНОЕ ПРЕСВѢТЛѢЙШОГО МОНАРХИ РОСІЙСКОГО АЛЕКСІЯ МИХАЙЛОВИЧА ВЛАДѢНІЕ ДОБРОВОЛНѢ ПОДАЛСЯ.

О П Ъ А В П О Р О В Ъ :

НѢМЕЦКОГО — САМУИЛА ПУФЕНДОРФІЯ, КОЗАЦКОГО — САМУИЛА ЗОРКИ, И ПОЛСКОГО — САМУИЛА ТВАРДОВСКОГО, ВОЙНУ ТЮЮ ВЪ КНИЗѢ СВОЕЙ, ВОЙНА ДОМОВА НАЗВАННОЙ, ВЪРШОМЪ ПОЛСКИМЪ ОПИСАВШОГО. НИНѢ ЖЕ ВКРАТЦѢ СТИЛЕМЪ ГИСТОРИЧНИМЪ И НАРѢЧИЕМЪ МАЛОРОСІЙСКИМЪ СПРАВЛЕННОЕ И НАПИСАННОЕ ТЩАНИЕМЪ

САМОИЛА ВЕЛИЧКА,

Канцеляриста негдашя войска Запорожского.

Въ слѣзъ ЖУКАХЪ, уѣзду ПОЛТАВСКОГО.

Року 1720.

ПРЕДМОВА ДО ЧИТЕЛНИКА.

Ежели можетъ що быти любопытствующему нраву челоуѣческому, кромѣ тѣлесныхъ требованій, ласкавій чителнику, такъ угодное и пріятное, яко чтеніе книжное и въденіе прежде бывшихъ дѣяній и поведеній людскихъ; ежели и въ печалехъ сущимъ можетъ що такъ скорое подати лѣкарство, яко тотъ-же книжній съ прилѣжаніемъ и вниманіемъ уживаемій медикаментъ. Дознаемъ я и самъ того, кгда въ приключающихся ми скорбехъ, книжному прилежахъ чтенію и слишанію, и отъ нихъ увѣдомляючися о прошлыхъ людскихъ розныхъ трафункахъ и бѣдствахъ, училимся оттолъ и мои злоключенія терпеливно зносити, слушая глаголаннаго — *въ терпльнѣи вашемъ стяжите душа ваша*. Обаче проходя лѣтописная и гисторическая ино-
страннихъ народовъ писанія и дѣянія, видѣхъ въ нихъ объясненную, и затмѣвию доселѣ непричастную ихъ славу. Нашихъ же Сармато-Козацкихъ предковъ, подобніе ино-
страннымъ въ воинскихъ случаяхъ давнихъ временъ и въ-
ковъ бывшіе рыцарскіе отваги и богатырскіе дѣянія, безъ описанія и объясненія, чрезъ ихъ власныхъ писаровъ оста-

вленіе, и всегдашнаго забвенія нѣкчемнимъ лѣности ихъ плащемъ увидѣхъ покрітіе. А ежели зъ давнихъ онихъ писарей Славяно-Козацкихъ и записалъ хто памяствованія годное, во время ихъ бывшее дѣяніе; то записалъ тилко для себе реестрикомъ, барзо щуплими и краткими слови, жаднихъ зъ якихъ причинъ що повстало, якъ ся отправо-вало и якъ кончило, невиразивши околнчностей. Аще-же что онимъ продкомъ нашимъ Козакорускимъ похвали год-ного и обрѣстися можетъ, то не въ нашихъ лѣннихъ, але въ иностранныхъ, Греческихъ, Латинскихъ, Нѣмецкихъ и Полскихъ гисторіографахъ (яко и о Хотѣнской прежде описанной войнѣ показуется); которыхъ гисториковъ не-тилко витлумачити и на Козацкій языкъ перевести трудно, але и достати въ Малой Росіи невозможно; и яко мерт-воя плоти нѣсть мощно нѣкому безъ особливія благодати Божія воскресити; тако безъ свѣдителейъ и описаній лѣ-тописнихъ и люботрудному челоуѣку нѣсть мощно (аще и суетніа сеѣсвѣтніа слави чіея) изъяснити и писанію предати. Тѣмже и азъ, не лѣности ради коея, но небыт-ности дѣла Козацкихъ лѣтописцовъ, послѣдствуя лѣннимъ давнимъ писаромъ, славніе и великіе дѣла возвождовъ сво-ихъ, во времена ихъ отправовавшіеся, въ небреженіи безъ описанія оставшимъ, не дерзнуемъ того писати. Обаче въ тѣхъ годѣхъ, егда Шведскихъ войскъ потенція въ Полицѣ и Саксоніи гостила, по Монаршомъ Его Царского Пресвѣт-лого Величества указу, зъ войсками авксиллярними Мало-російскими, Полякомъ на Шведа ординованими, прохода тогочную иже отъ Корсуна и Бѣлой Церкви Малоросій-скую Украину, потимъ на Волинь, въ Княженіе Руское-жъ до Лвова, Замостя, Бродовъ и далѣй странствуя, видѣхъ многіе гради и замки безлюдніе и пустіе вали, негдись трудами людскими аки гори и холи висипаніе, и тилко звѣремъ дивнимъ прибѣжищемъ и водвореніемъ сущи. Му-ри засъ, яко то въ Чолганскомъ, въ Константиновѣ, въ

Вордичевъ, въ Збаражѣ, въ Соколю, що тилко на шляху намъ въ походѣ войсковомъ лучилися, видѣхъ едни малолюднѣ, другѣ весьма пустѣ, розваленіе, къ землѣ прилипнувшѣ, зплѣснѣліе, непотребнимъ билѣемъ заросліе, и тилко гнѣдающихся въ себѣ зміевъ и рознихъ гадовъ и червей содержащіе. Поглянувши паки, видѣхъ пространнѣ тогобочнѣ Украинно-Малоросійскѣ поля и розлегліе долини, лѣси и обширнѣ садове и краснѣ дубрави, рѣки, стави, іезера запустѣліе, мхомъ тростіемъ и непотребною лядною заросліе. И не всуе Поляки жалѣючи утрати Украини оной тогобочней, раемъ свѣта Полскаго въ своихъ унѣверсалахъ ея наричаху и провозглашаху; понеже оная, предъ войною Хмелницкаго, бысть аки вторая земля обѣтованная, медомъ и млекоомъ кипящая. Видѣхъ же къ тому, на рознихъ тамъ мѣстцахъ, много костей человѣческихъ, сухихъ и нагихъ, тилко небо покровъ себѣ имущихъ, и рекохъ во умѣ — *кто суть сія*. Тѣхъ всѣхъ, еже рѣхъ, нустихъ и мертвихъ насмотрѣвшися, поболѣхъ сердцемъ и душою, яко красная и великими благами прежде изобилывавшая земля и отчизна наша Украинномалоросійская во область нустинѣ Богомъ оставленна и населениа ея, славнѣ предки наши, безвѣстни явишася. Аще же и вопрошахъ о томъ многихъ людей стариннихъ, почто бысть тако, изъ якихъ причинъ и чрезъ кого опустошилася земля наша?—то не единогласно отвѣщевашу ми, еденъ тако, а другій инако; и немошно миѣ было совершенно зъ ихъ не единогласнихъ повѣстей информоватися, о паденіи и запустѣніи оной тогобочнѣи отчизни нашея. Ажъ прикинувши въ лѣтописная писанія Козацкая, догѣдаломел мало причинъ (якіе напредѣ, въ роздѣлѣ второмъ, сузь выражены) запустѣнію тоя Украини: отъ книги зась Самойла Твардовскаго вѣршовой, *Война Димова* названной, въ Калѣшу року 1681 печатанной, и отъ книги гисторика Нѣмецкаго Самуила Пуфендорфа, въ царствующемъ вели-

комъ градъ Санктъ-Петербурхъ, зъ Латинского на Рускій языкъ переведенной и року 1718 выпечатанной, и отъ діаріуша Самола Зорки, секретара Хмелницкого (о которомъ напредѣ въ части первой, въ роздѣлѣ девятомъ, ширшей доложилося) получилимъ досконалшое о томъ запустѣніи Украинскомъ вѣденіе. Еднакъ, яко въ словеснихъ людскихъ сказаніяхъ, такъ и въ лѣтописнихъ описаніяхъ усмотрѣвши несогласія, мусялемъ вонтпнати, невѣдуци совершенно хто зъ тыхъ гисториковъ истинствуетъ, а хто отъ правди разнствуетъ. Якъ колвекъ тедесть, я трудолюбствуя понудихся для выгоди твоей, любопытствующій чителнику Малоросійскій, вывести простимъ стилемъ и нарѣчіемъ Козацкимъ, а частями и роздѣлами расположити гисторію о войнѣ зъ Поляки Хмелницкого и запустѣніи тогобочномъ Украинномалоросійскомъ. Въ якомъ выводѣ, въ книзѣ Твардовского, вѣршомъ (якъ и самъ онъ въ остатней части книги оная свѣдѣтельствуеть) стислимъ, подзорнимъ и завикланімъ составленной, оминувши непотребства панатиричніе и поетицкіе, учащимся тилко отрокомъ къ видѣнію належачіе, самое точію военное (якъ слѣпій держачися плоту) виводилемъ дѣйствіе; и любо для трудности вѣршовой сенсъ Твардовского въ нѣкоторихъ мѣсцехъ перемѣнялемъ, гисторіи еднакъ и дѣйствія военного истности не перемѣнимемъ; развѣ чого въ Твардовскомъ не ставало, тое зъ Зорки и иншихъ лѣтописцовъ и записокъ Козацкихъ доложилемъ, а чого въ Зорки не обрѣлося, тое зъ Твардовского дополнилемъ. Занеже Пуфендорфій, яко отлеглій отъ Малія Росіи гисторикъ, коротко написалъ о той войнѣ Хмелницкого; а Твардовскій, любо дванадесатолѣтнюю войну домовую Полскую въ своей описалъ книзѣ; однакъ въ ней тилко осмъ лѣтъ препроводилося войны Хмелницкого зъ Поляками, въ нихъ же и подданеса Хмелницкого зъ Козаками и зо всею Малою Росією въ протекцію Монархи Російского исполнилося; а прочіе чтири

лѣта войны Полской зъ Росіянами, Шведами и Венграми провлеклся; въ нихъ же кончина Хмельницкого, Гетманство Выговского, змѣна его, комиссія Гадыцкая, бѣдствіе сегобочной уже Украинѣ, Гетманство Безпалого и Гетманство Юрасево Хмельниченко, зъ тогдашними людскими разореніями, злоключимо собылося. А такъ, ласкавій чителнику, если покажется тебѣ въ семь дѣлѣ моемъ що подзорное и неправедное, то може и такъ есть. Ты убо, аще достанеши совершеннѣйшихъ Козацкихъ или инихъ якихъ лѣтописцовъ, воленъ естесь лѣность отложить, и мое въ семь дѣлѣ невѣжество благодравнѣ покривши, подлугъ лѣтописцовъ онихъ, не уничтожая и моего подлого труда, отъ Бога ти давнимъ разумомъ исправить. Кгдажъ въ седмдесятъ лѣтъ по войнѣ Хмельницкого виводячи сію военныхъ дѣяній его гисторію, и Украинское тогобочное запустѣніе и сегобочное поврежденіе, за оскудѣніемъ найбарзѣй (яко више рѣхомъ) Козацкихъ лѣтописцовъ, трудно было домацатися совершенного о всемъ видѣніа и правди; и убо аще помененніа преречонихъ дѣяній описателѣ въ своихъ не истинствують писаніяхъ, съ ними не истинствую и азъ, по писанному — *всякъ человекъ ложь*. Ти же ласкавій чителнику и правди любителю, все тое мнѣ прости и покрій своею благодистинею всепокорственню уполяю; и взаемне тебѣ, отъ Найвишшого Господа и всѣхъ Создателя, временнихъ и вѣчнихъ благъ усердно и всеистинно желателствую.

Истинній Малія Росіи синъ, тебѣ же чителнику тоежъ отчизни, всѣхъ благъ присно желателствующій братъ
и слуга,

Самонъ Василіевичъ Величко,

бывшій иногда въ егералной войска Гетманской Канцелларіа
Канцеллариста войска Запорозского.